

Куліша, Г. Л. Андрузького, чимало листів, описи майна і речей заарештованих. Інакше кажучи, упорядники видання чітко не визначились — що друкувати, а що — ні. Всі документи друкуються мовою оригіналу і відтворюються за сучасною орфографією, але із збереженням фонетичних особливостей. «Книги буття українського народу» публікуються без будь-яких змін, як історична і мовна пам'ятка. У кожному томі (як додаток) є примітки до опублікованих матеріалів, іменний та географічний покажчики, хронологічний перелік документів.

Щоправда, примітки не завжди задовольняють з точки зору наукової аргументації: трапляються й звичайні недогляди. В тексті однієї з них читаємо: «Безпосереднє підкорення українських земель Польщею почалося в 30-х роках XV ст., коли (1430 р.) польські феодала захопили Поділля» (т. 3, с. 386, прим. 13). Але ж і школяреві відомо, що Галичина була захоплена Польщею ще наприкінці XIV ст.

Кожний том цього видання має свою нумерацію. Це зводить нанівець сам принцип користування документами за її допомогою. Якщо комплект матеріалів, які друкуються, є одним цілим, то й нумерація повинна бути єдиною.

Упущень і помилок у тритомнику значно більше, ніж ми навели. Всіх їх називати в цій рецензії немає потреби. Єдине побажання: до серйозної справи необхідно ставитись серйозно і відповідально. Що ж до самої праці, то «Кирило-Мефодіївське товариство» займе належне місце серед археографічних видань України.

Одержано 25.10.91

М. М. КЛИМ'ЮК (Тернопіль)

О. Г. МИХАЙЛИК, І. В. КІЧИЙ.

ІСТОРІЯ ЛУЦЬКА.

Львів : Світ. — 1989. — 192 с.

Вивчення своєї історії, минулого рідного краю є необхідним і цілком закономірним явищем. Проте з відомих причин довгі роки дослідники не мали доступу до важливих архівних матеріалів, історичні праці були виконані з кон'юктурних міркувань, замовчували багато імен, не порушували гострих тем, мали описовий характер. Тому зрозумілим є зростаючий інтерес науковців до глибокого аналізу джерельних фактів та об'єктивного висвітлення історичних проблем, актуальність яких перегукується з бурхливим сьогоденням.

В цьому зв'язку заслуговує на увагу рецензована книга, у якій на основі вивчення численних джерел та наявної літератури в широкому науковому плані досліджується історія одного з найстаріших (понад 900 років) міст України — Луцька. При написанні книги її автори виявили та узагальнили багато нових фактів, прагнули уникнути односторонності та фрагментарності, що мали місце в окремих виданнях з історії цього міста.

Науковою новизною характеризуються більшість проблем, розкритих в книзі. Немає заперечень щодо її структури, яка добре вмотивована. Їй властивий глибокий аналіз, взаємозв'язок та струнка логіка викладу матеріалу.

Достатньою мірою авторам вдалося простежити різні періоди розвитку міста, глибоко обґрунтувати історичні факти від найдавніших часів до наших днів.

Підкреслюючи те, що сліди проживання людини на території Луцька сягають доби неоліту (VI—IV тис. до н. е.), коли людина

почала переходити від мисливства, рибальства і збиральництва до землеробства й скотарства, автори яскраво та переконливо розповідають про історію міста періоду феодалізму і, зокрема, у складі Давньоруської держави. До останньої Волинь, а також Луцьк увійшли в кінці X ст. В книзі показано поступове зростання міста, яке з середини XII ст. стало центром однойменного князівства, виникнення Галицько-Волинського князівства. Висвітлено в ній мужню боротьбу лучан проти Золотої Орди, експансію литовських феодалів на Волинь, процеси входження міста до Речі Посполитої і до складу Росії в 1795 р., коли воно стало повітовим центром новоутвореного Волинського намісництва (а через два роки — Волинської губернії), характеризують розвиток ремесел, торгівлі і культури у XIV—XVI ст., вплив запровадженого Магдебурзького права на соціально-політичне життя міста.

Певне місце в книзі відведено історії міста в епоху капіталізму. Автори зазначають, що, з одного боку, цей спосіб виробництва зробив помітний вплив на його суспільно-політичне життя, прискорив розвиток фабрично-заводської промисловості, зростання населення, а з іншого, — важка праця, жорстока експлуатація та соціальний гніт поглибили суперечність між буржуазією і робітничим класом, посилили опір останнього. Значний вплив на активізацію політичного піднесення жителів міста зробили події «кривавої неділі» 9 січня 1905 р., Всеросійського політичного страйку, буржуазно-демократичної революції 1905—1907 рр., першої світової війни, Лютневої революції 1917 р., діяльність соціал-демократичних організацій і профспілок. В книзі зазначено, що навесні 1917 р. в Луцьку виникла Рада солдатських, робітничих і селянських депутатів, активізувалася політична боротьба трудових колективів міста. Ці процеси в кінці 1917 р. привели до встановлення радянської влади. Проте існування її було недовгим у зв'язку з громадянською війною та іноземною інтервенцією. В результаті Волинь опинилася на початку 1918 р. під владою німецько-австрійських інтервентів і білополяків.

З великою увагою автори розглядають основні події в місті у 1918—1920 рр. Наведені в книзі численні приклади переконують, що становище у той час на Волині, як і на всій Україні, було надзвичайно складним.

Чільне місце в книзі приділено авторами широкому комплексу питань, пов'язаних з активною боротьбою трудящих Волині проти соціального і національного гноблення буржуазно-поміщицької Польщі, за возз'єднання краю з УРСР, бо, як відомо, за Ризьким мирним договором 1921 р. цей регіон у складі Західної України увійшов до складу Польщі і Луцьк став центром Волинського воєводства.

Говорячи про те, що урядові польські кола, намагаючись колонізувати кращі українські землі, заселяли їх осадниками, заохочували переселення в українські міста з центральних районів Польщі, автори акцентують увагу на зростанні населення міста переважно за рахунок польського національного елемента підтверджують свої висновки цифровими та процентними даними.

В книзі охарактеризовано економіку міста за час хазяйнування поляків. Зокрема, зроблено висновок, що вона була слабкою, розвивалася в основному малопотужні промислові підприємства, а вся промисловість загалом мала напівкустарний характер і не могла забезпечити роботою всіх бажаних робітників. Тут же розглянуто продовольче становище у місті, яке було незадовільним. Воно значно погіршилося під час економічної кризи 1929—1933 рр.

Значна кількість матеріалів, наведених у праці, показує стан освіти та культури в місті, заходи польського уряду, що вели до суцільної колонізації населення. Вона полягала у закритті українських шкіл, газет, різноманітних громадських об'єднань, політичних партій і культурно-освітніх товариств, забороні української мови та розвитку націо-

нальної культури, насильному примушуванні українців змінювати свої імена на польські, заміни терміна «українець» на «русин», запровадженні в державних установах і громадських організаціях польської мови як державної. Така антинародна політика національного і соціального гніту, як вірно наголошують автори, вела до зростання опору польським властям, який вилився в революційну боротьбу за збереження національних надбань українського народу. Наведений у книзі матеріал переконує в активній діяльності у цьому напрямі різноманітних українських організацій та об'єднань, зокрема таких, як Товариство ім. Лесі Українки, культурно-освітня організація «Просвіта», Волинське краєзнавче товариство.

Привертає увагу сюжет про процес об'єднання Волині з Радянською Україною у вересні 1939 р.

В книзі достатньо переконливо показані події Великої Вітчизняної війни, героїчні дії радянських військових частин і з'єднань, партизанів та підпільників, патріотизм жителів Луцька у боротьбі проти німецько-фашистських загарбників, патріотичні рухи трудящих по наданню всебічної допомоги фронту, визволення міста і області Червоною Армією, процес відбудови зруйнованого окупантами народного господарства, відновлення громадсько-політичного і культурного життя населення, поліпшення його матеріального добробуту та культури.

Багато цікавого розповідають автори на сторінках книги, присвячених історії міста у післявоєнний період, коли вирішувались проблеми індустріалізації, поліпшення комунального господарства і житлового будівництва, матеріального і культурного рівня міських жителів.

Безперечний інтерес викличуть матеріали книги, присвячені періоду розвитку Луцька під час перебудови. Важливо зазначити, що автори, аналізуючи різні аспекти змін, які відбуваються, не тільки акцентують увагу на вже досягнутому, а й на ще нерозв'язаних проблемах у різних сферах міського життя.

Збагачують викладений матеріал вдало підібрані фотоілюстрації (всього їх понад 30). Наукову цінність становлять списки джерел та літератури, що додаються до кожного розділу монографії.

Відзначаючи достоїнства рецензованої праці, слід висловити їй ряд зауважень до її змісту. Незважаючи на те, що автори прагнули по-новому підійти до висвітлення тих чи інших питань, все ж їм не вдалося до кінця реалізувати цей задум, що не могло не відбитися на їх узагальненнях і висновках у багатьох місцях книги.

Монографія мала б докладніше розповісти про східнослов'янське плем'я волинян. Адже, відповідно до історичних джерел, у цьому племені панували феодальні відносини, були розвинуті землеробство, промисли, ремесло та культура, налічувалося близько 70 міст (типу замків). В кінці X ст. на території, де жили волиняни, виникло Володимиро-Волинське князівство.

Чіткішим мав бути й аналіз складних процесів 1918—1920 рр.

На нашу думку, розділ книги, де йдеться про боротьбу трудящих проти соціального та національного гноблення буржуазно-поміщицької Польщі значно збагатився б, якби автори навели приклади волинських селянських заворушень у 1932 р., які вилилися у масовий партизанський рух, що справляв революційний вплив на міські верстви населення. У свою чергу селяни відчували підтримку робітників Луцька, які виступали проти польського буржуазно-поміщицького уряду, за возз'єднання з УРСР. Те ж саме можна сказати і про майже 100-тисячний Волинський селянський страйк, який тривав з 31 серпня до 21 жовтня 1936 р. Ці заворушення, як і виступи міських жителів, демонстрували волю трудового народу Західної України до боротьби за своє соціальне і національне визволення.

Побіжно розкрита в монографії окупаційна політика фашист-

ських загарбників в роки Великої Вітчизняної війни, не показано її руйнівну суть.

На сторінках книги зустрічаються деякі фактичні неточності й помилки, є повтори, подекуди відсутні необхідні посилання на джерела. Книга значно виграла б, якби її автори зробили історіографічний та джерелознавчий огляди, порівняльний аналіз ступеня висвітлення цієї чи іншої проблеми.

І все ж слід сподіватися, що монографія зацікавить не тільки фахівців, а й численних читачів.

Одержано 28.01.92.

А. І. БАЙРАКІВСЬКИЙ (Київ)

* * *

До уваги вчителів історії!

Вийшов у світ пробний навчальний посібник для 10—11 класів середньої школи «Історія України» (автори — М. В. Коваль, С. В. Кульчицький, Ю. О. Курносов, В. Г. Сарбей). Вийшов — і одразу застарів. Міністерство народної освіти незалежної України докорінно переглянуло зміст та умови викладання історії. В основу покладено курс історії України. Курс історії СРСР ліквідовано. Історія Росії та інших республік колишнього Радянського Союзу вивчатиметься в курсі всесвітньої історії.

Інститут історії України Академії наук України у вересні 1991 р. увійшов з пропозиціями в Міністерство народної освіти про докорінні зміни в структурі і змісті навчального посібника для 10—11 класів. Пропозиції прийнято, а посібник вже перероблено. Однак його вихід у світ очікується не раніше 1992/93 навчального року. Щоб полегшити вчителю викладання історії України відповідно до нової програми, з № 5 «Український історичний журнал» починає друкування заново написаних розділів цього посібника. Першим друкується комплекс розділів, що висвітлюють визвольні змагання українського народу в 1917—1920 рр.:

- Розділ I. Утворення УНР. Центральна Рада;
- Розділ II. Українська держава Павла Скоропадського;
- Розділ III. Відродження УНР. Директорія;
- Розділ IV. Утвердження УСРР. Боротьба радянських і петлюрівських військ з денікінцями;
- Розділ V. Становище в УСРР у 1920 р. Радянсько-польська війна.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ «УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ ЖУРНАЛ»!